

**Pamięć totalitaryzmów w przestrzeni polskich forów
obrazkowych. Studium przypadków III Rzeszy i Rosji
Sowieckiej**

**The Memory of Totalitarianisms in The Space of Polish
Imageboards. A Case Study of The Third Reich and Soviet
Russia**

Crucial events in the history of the world are constantly discussed in the media. Users of social networking platforms are especially interested in maintaining the memory of particularly impactful moments of history. The aim of this article is to look at the functioning of the memory of totalitarianisms in the space of Polish imageboards, where memes are published. The semiotic analysis of two cases – the Third Reich and the USSR, is used to determine how the users try to familiarize themselves with events traumatic in the history, and which visual and linguistic means of expression they use for that purpose.

Keywords: imageboard, internet memes, totalitarianism, digital communication, political communication

Słowa kluczowe: forum obrazkowe, memy internetowe, totalitaryzm, komunikacja internetowa, komunikacja polityczna

Wprowadzenie

Ekspansja sieci internetowej na przestrzeni ostatnich lat uwarunkowała rozkwit wielu dziedzin życia człowieka w wirtualnej przestrzeni. Jedną z nich jest komunikacja międzyludzka, która już od ponad dekady toczy się w sporej części w sieci, a sprzyja jej anonimowość (choć jest ona tylko pozorna), oderwa-

nie aktu komunikacyjnego od miejsca i czasu oraz stosunkowa łatwość w nawiązywaniu kontaktów bez względu na granice państwa czy obszary kręgów kulturowych i językowych.

Wprowadzeniu do przestrzeni internetowej komunikacji na tematy społecznie istotne sprzyja nie tylko umiejętność sprawnej obsługi nowych technologii, ale także kompetencje kulturowe, znajomość kodów obowiązujących w komunikacji zapośredniczonej, a także kodów specyficznych dla danych wirtualnych grup, forów i tym podobnych. Łatwość podążania za trendami, dostosowywania się do zmian oraz podzielenie hermetycznego poczucia humoru to cechy, którymi powinni odznaczać się internauci poszukujący swojej niszy komunikacyjnej w sieci, szczególnie zaś bywalcy forów obrazkowych.

Obecnie komunikowanie cyfrowe to przede wszystkim wymiana informacji, poglądów i opinii zapośredniczona przez obraz, a słowo odgrywa wobec niego podrzędną rolę. Powodem takiej sytuacji jest przesycenie treściami, których wedle logiki Web 2.0. może dostarczać każdy, kto tylko ma dostęp do internetu,¹ niekoniecznie odznaczający się ku temu predyspozycjami czy kompetencjami. Sprowadzenie komunikatu do maksymalnie skondensowanej grafiki pozwala zaoszczędzić energię poznawczą, a osadzenie jej w dyskursie rozrywkowym przyciąga odbiorców spragnionych odpoczynku od tematów trudnych i zawiłych,² jakie mogą oferować profesjonalne serwisy informacyjne.

Komunikacja wizualna przybiera wiele wymiarów w całym spektrum internetu. Jednym z nich są memy internetowe, czyli popularne, często zabawne, obrazki z lakonicznymi podpisami. W powszechnym rozumieniu, grafiki te mają za zadanie przede wszystkim obnażać prawdę o życiu, komentować bieżące wydarzenia czy wyrażać ironiczny stosunek wobec trudów egzystencji życia człowieka. Z punktu widzenia nauk o komunikacji, wykazują one moc dekonstruowania znaczeń i kształtowania ludzkich opinii nawet na tematy po-

1 H. Jenkins, *Kultura konwergencji. Zderzenie starych i nowych mediów*, (przeł.) M. Bernatowicz, M. Filiciak, Warszawa 2007, s. 23.

2 Rozrywka to jeden z elementów zaproponowanej przez Denisa McQuaila typologii interakcji media – osoba, w ramach teorii użycia i gratyfikacji. Oprócz rozrywki badacz ten wymienia także: stosunki i tożsamość osobistą oraz nadzór; Vide: D. McQuail, *Teoria komunikowania masowego*, (tłum.) M. Bucholc, A. Szulżycka, Warszawa 2007, s. 418. O teorii gratyfikacji w kontekście user-generated content pisze również: L. Leung, *User-generated content on the internet: an examination of gratifications, civic engagement and psychological empowerment*, „New Media & Society” 2009, Vol. 11, Issue 8, s. 1327–1347.

ważne i niezwykle istotne. Przestrzenią agregującą te cyfrowe artefakty są fora obrazkowe, choć często można je spotkać w formie udostępnionych postów w mediach społecznościowych.

Charakterystyka forum obrazkowego

Na polskim gruncie naukowym pojęcie forum obrazkowego nie pojawia się zbyt często z dwóch powodów. Pierwszy z nich stanowi zwrot badaczy w kierunku badania memów internetowych w oderwaniu od przestrzeni, z jakiej w większości pochodzą. Forum obrazkowe to przestrzeń typu *user-generated content*,³ a konkretniej platforma do umieszczania, oceniania oraz komentowania memów internetowych. Wśród wiodących prym w polskiej sieci należy wymienić strony takie jak: demotywatory.pl, kwejk.pl, jbzdy.pl czy mistrzowie.org. Jak wiele trendów w świecie mediów, witryny wzorowano na amerykańskich pierwowzorach (m.in. na najpopularniejszej wśród amerykańskich odbiorców stronie 4chan.com). Warto pamiętać, że choć z memami styczność przeciętnego internauty ma miejsce dopiero w mediach społecznościowych czy w wyszukiwarce grafiki Google, to właśnie forum obrazkowe stanowi miejsce, skąd one w dużej mierze pochodzą. Tam zostają poddane nie tylko wstępnej selekcji i ocenie, ale następnie *viralowo*⁴ rozprzestrzenione za pomocą tradycyjnego skopiowania obrazka lub użycia dedykowanych przycisków służących udostępnieniu w mediach społecznościowych.

Drugi powód dotyczy faktu, że forum obrazkowe nie jest tłumaczeniem, które w pełni oddaje angielską wersję tego pojęcia – *imageboard*. Definicja ta bowiem w języku polskim każe kłaść akcent na forum, a tymczasem bardziej istotny wydaje się angielski człon *-board*, co oznacza tablicę.⁵ Rzeczywiście forum obrazkowe w swej powszechnej formie, czyli przestrzeni z obrazkami sterowanej jedynie za pomocą kółka myszki, bardziej wpisuje się w pojęcie komunikacji wizualnej. Obecny w tej przestrzeni tekst pisany stanowi istotny

3 J. Nowak, *Zrób to sam – web 2.0 jako sfera politycznej aktywności internautów*, [w:] *Nowe media i polityka*, (red.) M. Jeziński, Toruń 2009, s. 167.

4 K. Bakalarski, *Memy internetowe satyrą polityczną społeczeństwa sieci*, [w:] „Studia Bobolanum”, nr 2/2018, s. 170–172.

5 J. Pastuszka-Roczek, *Elektroniczne rysunki na ścianie – rola obrazkowych memów internetowych w procesie komunikacji i socjalizacji. Analiza treściowa wybranych polskich portali rozrywkowych*, [w:] *Media – kultura popularna – polityka. Wzajemne oddziaływania i nowe zjawiska*, (red.) J. Bierówka, K. Pokorna-Ignatowicz, Kraków 2014, s. 141.

komponent z punktu widzenia samych memów, ale dyskurs toczy się w sekcji komentarzy, gdzie odbywa się komunikacja twórców i odwiedzających stronę. Wśród synonimów forum obrazkowego, których używają polscy uczeni, aczkolwiek również nie w pełni oddających potencjał tej przestrzeni, można odnotować: portal rozrywkowy, serwis rozrywkowy, strona agregator treści, strona próżności czy śmietnik sieci.

Fora obrazkowe to przestrzenie, gdzie nie obowiązuje pisany zbiór reguł dotyczący zawartości publikowanych tam treści. Dopuszczalne są wszelkie błędy (np. językowe czy kompozycyjne), graficzna nieudolność, wulgaryzmy i tym podobne.⁶ Warto jednak podkreślić, że autorzy zamieszczanych materiałów poddają się ocenie i selekcji, która jednak nie opiera się ani na merytorycznych wytycznych, ani na jawności czy profesjonalizmie. Najważniejszą cechą, jaką muszą spełniać memy, stanowi przystawanie do trendów, poczucia estetyki społeczności oraz pożądanej tematyki. Tylko w ten sposób autorzy, którzy pretendują do bycia opublikowanymi na tzw. „głównej”, czyli stronie startowej o największej ekspozycji i zasięgach, mają szansę powodzenia. Spełnienie tych warunków gwarantuje sukces nawet grafikom, które w sposób jawny, acz najpewniej celowy, łamią ogólnie przyjęte konwencje społeczne, przekraczają granice dobrego smaku, czy wręcz balansują na granicy kiczu.⁷

Społeczność skupiona wokół forów obrazkowych to osoby, dla których nawigacja po sieci to jedna z podstawowych kompetencji. Cyfrowi tubylcy (ang. *digital natives*) za sprawą naturalnego już dla tej grupy trybu domyślnego (tzw. technologiczny *default mode*⁸), szybko przystosowują się do zmian, śledzą najnowsze trendy internetowe, rozumieją zawiłości funkcjonowania w najnowszych mediach społecznościowych, bez problemu odczytują konotacje artefaktów cyfrowych oraz sami chętnie się nimi posługują. Czynią to przede wszystkim w celu wyrażania własnego zdania na dany temat z dość szerokiego spektrum zagadnień ludzkiej egzystencji. Członków w ten sposób scharakteryzowanego tzw. „pokolenia klik”⁹, zaliczyć można jednocześnie do pokolenia Y, nazywanego też millenialsami.

6 M. Kamińska, *Memosfera: wprowadzenie do cyberkulturoznawstwa*, Poznań 2017, s. 51.

7 L. Shifman, *Memes in digital culture*, Cambridge–London 2014, s. 15.

8 M. Lisowska-Magdziarz, *Edukacja medialna w kontekście praktyk twórczych*, [w:] *Edukacja medialna w kontekście współczesnych zmian kulturowych, społecznych i technologicznych*, Kraków 2015, s. 137–139.

9 A. Górny, A. Zygmunt, *Świat według „Click Generation”*, [w:] *Nowe społeczne wymiary dzieciństwa*, (red.) B. Łaciak, Warszawa 2011, s. 49–75.

Forum obrazkowe stanowi dla wielu internautów nie tylko wirtualne miejsce, gdzie mogą się zrelaksować, ale także specyficzną przestrzeń służącą wymianie opinii na ważne tematy społeczne. Specyfika ta polega na wirtualnej partycypacji w środowisku osób „wiedzących o co chodzi”¹⁰, co bezpośrednio łączy się z wymogiem podporządkowania się kulturowej i komunikacyjnej konwencji. Konwencja ta polega na niepisanych zasadach kodowania i dekodowania przekazu, w zgodzie z aktualnymi trendami, tj. skrótami myślowymi, wspólnymi dla społeczności toposami, artefaktami. Choć większość memów przedostających się do szerszej widowni ma charakter dość uniwersalny, a treści przezeń prezentowane poprawnie rozkodowuje większość odbiorców, część z nich może pozostać niedostępna dla szerokiego grona z powodu odwoływania się do niszowych produktów popkultury, stosowania zbyt zawiłego kodu komunikacyjnego lub zbyt zaawansowanej metaforyki, charakterystycznej wyłącznie dla hermetycznego, cyfrowego środowiska.

Dla osób, które poszukują maksymalnie skondensowanego, a zarazem uwiarygodnionego przez oddolny charakter, przekazu umożliwiającego wymianę myśli, opinii, komentarzy, forum obrazkowe stanowi atrakcyjną alternatywę dla mediów zinstytucjonalizowanych. Choć należy pamiętać, że treść zamieszczaną w memach internetowych autorzy czerpią w znakomitej większości z mediów tradycyjnych właśnie. Dla wielu wciąż jednak forum obrazkowe wydaje się bardziej interesującym źródłem nie tylko interpretacji procesów społecznych, ale też informacji o nich.¹¹ Powód takiego stanu rzeczy zależy w pewnym stopniu od tendencji, upolitycznienia czy komercjalizacji mediów. Powszechnie formułowane tego typu zarzutów wobec zinstytucjonalizowanych redakcji sprawia, że strony oparte o *user-generated content* wielu uznaje jako niezależne i obiektywne.¹²

Mem internetowy jako produkt forum obrazkowego

Memy internetowe cieszą się niesłabnącą popularnością już od kilkunastu lat, kiedy to pojawiły się po raz pierwszy w przestrzeni polskiego internetu w formie demotywatorów. Prosty w formie przekaz, ograniczony do obrazka

10 K. Piskorz, *Internetowe memy – hieroglify XXI wieku*, [w:] *Współczesne media: język w mediach*, (red.) I. Hofman, D. Kępa-Figura, Lublin 2013, s. 227.

11 M. Bene, *Influenced by Peers: Facebook as an Information Source for Young People*, „Social Media + Society” 2017, Vol. 3, Issue 2, s. 1–14.

12 M. Szpunar, *Nowe media a paradygmat kultury uczestnictwa*, [w:] *Teorie komunikacji i Mediów*, (red.) M. Graszewicz, J. Jastrzębski, Wrocław 2010, s. 253.

z krótkim podpisem w charakterze puenty, na długo zdominował myślenie Polaków o wyrażaniu swojego stosunku do świata za pomocą internetowej wariacji na temat rysunku satyrycznego.¹³ Dopiero po kilku latach w polskiej sieci zaczęły się pojawiać dedykowane witryny typu forum obrazkowe, które nie narzucają tak sformalizowanej formy mema, tak jak demotywatory, lecz pozwalają na zamieszczanie swoich kreatywnych pomysłów w dowolnych proporcjach słowa i obrazu. Z kolei rozwój mediów społecznościowych, w tym przede wszystkim tych, które są nastawione na produkcję treści (*content social media*), spowodował redukcję nieformalnych zasad określających co można nazwać memem internetowym.

Spójna definicja memu internetowego nie istnieje ani w rodzimej, ani zagranicznej literaturze przedmiotu. Jedni badacze w dalszym ciągu traktują memy z perspektywy memetyki, nauki, której początek dał Richard Dawkins dzięki przełomowej w tym temacie pracy *Samolubny gen*.¹⁴ Inni z kolei kładą nacisk przy definiowaniu mema na jego funkcjonowanie w sieci – wirusowość rozprzestrzeniania się,¹⁵ krótka żywotność itp. Jeszcze inni, ze względu na jego zawartość bądź formę, traktują mem jako osobny gatunek medialny czy cyfrową wariację na temat rysunku satyrycznego. Tak naprawdę środek ciężkości w definicji mema zależy od perspektywy, jaką przyjmie ich badacz.

Punktem wyjścia dla zdefiniowania mema na potrzeby tego artykułu będzie propozycja Wiktora Kołowieckiego, który uważa, że jest to „(...) zdigitalizowana jednostka informacji, rozpowszechniona w internecie, która zostaje skopiowana, przetworzona i w tej formie opublikowana.”¹⁶ Warto jednak tę definicję uzupełnić o kilka dodatkowych cech charakterystycznych: sposób i prędkość rozprzestrzeniania się, wiódąca zawartość, wyznaczniki formy graficznej. Warto wspomnieć też o potencjale semantycznym, satyrycznym, opiniotwórczym oraz informacyjnym takiego komunikatu, co sprawia, że staje się on swe-

13 A. Kozieł, *Publicystyka wizualna w prasie: karykatura, rysunek satyryczny, fotomontaż*, [w:] *Komunikacja wizualna w prasie i mediach elektronicznych*, (red.) K. Wolny-Zmorzyński, Warszawa 2013, s. 37.

14 R. Dawkins, *Samolubny gen*, (tłum.) M. Skoneczny, Warszawa 1996.

15 Przeciwno analogii do wirusa opowiada się Graham Meikle, który zauważa, że nic w internecie nie dzieje się samo, a za replikację treści odpowiada człowiek kierujący się istotnymi dla siebie powodami. Vide: G. Meikle, *Social Media. Communication, Sharing and Visibility*, New York 2016, s. 50–53.

16 W. Kołowiecki, *Memy internetowe jako nowy język internetu*, [w:] „Kultura i Historia” 2012, nr 21/2012, [na:] <http://www.kulturaihistoria.umcs.lublin.pl/pl/archives/3637>, (dostęp: 05.12.2021).

go rodzaju soczewką społecznych nastrojów oraz narzędziem do negocjowania znaczeń i tożsamości. Odpowiada on również na potrzeby człowieka związane z potrzebami: rozładowania psychicznego napięcia, manifestacji poczucia wyższości oraz zastosowania alternatywnego oręża wobec tych, których nie sposób inaczej ukarać. Ich często rozrywkowy charakter stanowi reakcję na sprzeczność między oczekiwaniami a realnością.¹⁷

Podstawową cechą, jaką mem powinien spełniać, jest elastyczność w dopasowaniu treści i formą do obowiązujących w danym czasie trendów. Są to niepisane zasady określające konwencję, wyznaczoną przez internautów skupionych wokół konkretnych przestrzeni komunikacyjnych. Ściślej mówiąc – w jaki sposób i z czego aktualnie śmiejemy się na łamach memów. Tak jak wspomniano, z regułami tymi nie można się nigdzie zapoznać, dlatego niezbędne jest regularne śledzenie propozycji innych. Tylko memy, które spełniają warunki podkreślające ich autentyczność,¹⁸ mają szansę się rozprzestrzenić, przede wszystkim za pośrednictwem mediów społecznościowych, uprzednio zdobywając stosownie wysokie oceny wśród głoszącej społeczności.

Memy internetowe odznaczają się wysoką intertekstualnością, naruszają tabu społeczne, łamią konwencje, stanowią młodzieżowe spojrzenie na otaczającą rzeczywistość. Jednak należy pamiętać, że duża część treści, która zapełnia memy, pochodzi z mediów tradycyjnych – są to bieżące doniesienia o wydarzeniach w kraju i zagranicą. Nie brak także odniesień do uniwersalnych wartości (np. demokracja), wydarzeń historycznych (szczególnie wydarzenia okresu II wojny światowej i Polski Ludowej), światowej sławy postaci czy artefaktów popkultury. Tego typu tematyka wychodzi poza ograniczone ramy stworzone przez społeczność forumowiczów, co sprawia, że pewne memy właśnie dzięki tematowi mogą stać się uniwersalne dla danego kręgu kulturowego, językowego, a nawet uniwersalne globalnie.

Memy stanowią integralną część krajobrazu mediów społecznościowych, które warunkują ich szybkie rozprzestrzenianie do licznej publiczności. Choć

17 M. Świątkiewicz-Mośny, *Chichot z polityka. Rola humoru w dyskursie politycznym*, [w:] *Media a polityka*, (red.) M. Szpunar, Rzeszów 2007, s. 210.

18 Mowa tu o widocznym braku profesjonalizmu, celowych błędach językowych, użyciu slangu bądź odwołaniu się do toposów wspólnych dla forumowiczów, wykorzystanie emotikon, ogólnie elementów cyberjęzykowych, (M. Kamińska, *Memosfera...*, op. cit, s. 51), wskazuje także na charakter subwersyjny takiego komunikatu, tj. używanie wulgaryzmów, naruszenie norm obyczajowych, przytaczanie absurdalnych skojarzeń, demonstracyjne uderzanie w uznawane wartości i autorytety oraz anonimowość twórcy.

niektóre z nich rzeczywiście mogą być powielane na tyle często, że stają się ideami na wzór memów zgodnie z definicją Dawkinsa. Za przykład można podać chociażby Rage Faces, które będąc minimalistycznymi reprezentacjami ludzkich emocji i reakcji stały się prawdziwym symbolem rzeczywistości online XXI wieku, oddolnym głosem w dyskursie internetowym, niejednokrotnie wykorzystywanym, powielanym, a także ulegającym znacznej ekspansji. Warto zauważyć, że choć te symboliczne przedstawienia początek swój wzięły w sieci, wcale nierzadko przedostają się do rzeczywistości poza internetowej, z czego korzysta przede wszystkim branża marketingowa.

Forma graficzna w rozumieniu ramy kompozycyjnej¹⁹ jest również dla memów bardzo charakterystyczna, względnie stała, niezależnie od forum obrazkowego, które je dystrybuuje, czy też powielającego je medium. Rama ta obejmuje samą zawartość (tj. ruchomy lub stały obrazek oraz towarzyszący mu krótki tekst), nagłówek, przydział do kategorii, meta opis za pomocą hashtagów, przyciski do oceny i komentarza oraz przyciski pozwalające udostępnić zawartość w mediach społecznościowych.

Pamięć totalitaryzmów III Rzeszy i Rosji Sowieckiej na memach internetowych – wyniki badań

Wydarzenia i postaci z II wojny światowej oraz okres tuż przed i po wojnie stanowią stałą tematykę na forach obrazkowych. Użytkownicy wracają do nich przede wszystkim w czasie, kiedy przypadają ważne rocznice, np. ataku III Rzeszy na Polskę. Ale też niezależnie od kalendarza rocznic można odnotować umiarkowaną frekwencję memów dotyczących II wojny światowej, zarówno o przekazie pozytywnym, jak i negatywnym. Sporo miejsca wypełniają także memy pełniące funkcję dyskusji czy komentarza wobec idei, które narzuciły bieg historii, np. komunizm lub nazizm, bezpośrednio *notabene* związane z tym największym w XX wieku konfliktem zbrojnym.

Upodobanie sobie przez młodych internautów tematu wojny toczącej się ponad 70 lat temu może jawić się jako zastanawiające, z uwagi na fakt, że żaden z nich nie miał fizycznej możliwości bezpośrednio zetknąć się z tamtym okresem. W związku z tym wiedza o takim wydarzeniu funkcjonować może

19 D. Kasprowicz, K. Veltzé, *Badania nad memami internetowymi w świetle wiedzy o nowych mediach – wyzwania metodologiczne*, „Studia de Cultura” 2020, nr 12(3), s. 4–12.

wyłącznie dzięki mechanizmowi post-pamięci,²⁰ a relacje na temat wydarzeń II wojny światowej zapośredniczone zostają przez kilka głównych kanałów: edukacja szkolna, narracje medialne, opracowania historyczne oraz relacje naocznych świadków (często bywa to własna rodzina). Pomocna jest także pamięć pokoleniowa, która na stałe wpisała się w polską mentalność.

Zastosowany do badań mieszany schemat badawczy²¹ pozwolił na ilościowe i jakościowe spojrzenie na obraz II wojny światowej w memach internetowych. Metoda analizy zawartości dokonana na reprezentacyjnej próbie pochodzącej z jednego z największych forów obrazkowych w Polsce, pozwoliła na określenie dominującej tematyki, postaci i wydarzeń. Natomiast analiza semiotyczna wybranych przykładów, dzięki pogłębionemu wglądowi w warstwę konotacyjną, umożliwiła odczytanie ukrytych znaczeń i prawdopodobnych motywacji twórców.

Toczącą się na łamach polskich memów internetowych polemikę na temat rzeczywistości ogarniętej wojną można pogrupować w następujący sposób:

- Czołowe postaci tamtego okresu i całe zbiorowości (np. narody, armie);
- Najważniejsze wydarzenia (np. bitwy, wyzwolenia);
- Kwestie trudne lub kontrowersyjne (np. Holocaust);
- Sama idea wojny;
- Współczesny wizerunek państw przez pryzmat ich zaangażowania w działania wojenne;
- Współczesna sytuacja Polski w związku ze stratami poniesionymi w czasie II wojny światowej.

Odwołania do najbardziej zbrodniczych przywódców XX wieku dotyczą 12% memów politycznych, a najczęściej są to: Adolf Hitler, Włodzimierz Lenin oraz Józef Stalin. Wynik ten ukazuje, że wielcy zbrodniarze wciąż są mocno zakorzenieni w świadomości społecznej, a skutki ich polityki oddziałują po dzień dzisiejszy.

Analiza semiotyczna wybranych przykładów wykazała, że postaci te ulegają na memach silnej dekontekstualizacji, stając się swego rodzaju cybercelebrytami. W szczególności postać Adolfa Hitlera na ogół kojarzona ze złem, cierpieniem i śmiercią, przez internautów przedstawiana jest w absurdalnych

20 M. Hirsch, *The Generation of Postmemory. Writing and Visual Culture After the Holocaust*, New York 2012.

21 D. Kasprowicz, *Mieszane schematy badawcze*, [w:] *Metodologia badań politologicznych*, (red.) R. Bäcker i in., Warszawa 2016, s. 104–110.

fotomontażach czy radosnych, bawarskich sceneriach. W kontekście Hitlera dość popularny trend wśród memowych społeczności stanowi wyśmiewanie krążących po sieci stwierdzeń, jakoby Führer nie zdawał sobie sprawy ze skali rozpętanej przez siebie maszyny śmierci, a nawet nie wiedział o niektórych kluczowych sprawach. Użytkownicy za pomocą technik czerpiących z ironii i absurdu, zestawiają archiwalne zdjęcia Hitlera bez jakichkolwiek przeróbek z dodanym tekstem wyrażającym zdziwienie i roztargnienie wodza. Zabieg ten ma na celu dobitne wyrażenie pejoratywnego stosunku dla przytoczonych wyżej stwierdzeń. Z kolei groteska może w takiej sytuacji opierać się też na graficznym połączeniu wizerunku Hitlera z artefaktami popkultury czy ikonicznymi dla społeczności sieci postaciami.

Il. 1. Mem przedstawiający ironiczną krytykę wobec stwierdzeń umniejszających odpowiedzialność Adolfa Hitlera za zbrodnię ludobójstwa.

Źródło: https://nowe.memy.pl/mem/253064/Matko_bosko, (dostęp: 05.12.2021).

II. 2. Mem przedstawiający ironiczną krytykę wobec stwierdzeń umniejszających świadomość ludności cywilnej III Rzeszy w temacie polityki państwa.

Źródło: <https://www.wykop.pl/wpis/40308051/wojna-memy-niemcy/>, (dostęp: 05.12.2021).

Niemcy stanowią interesujący przykład w kontekście odniesień tematu II wojny światowej, z uwagi na fakt, że polityka III Rzeszy prowadząca do inicjacji wojny na skalę globalną budzi do dzisiaj u wielu gorące emocje. Poprzez humorystyczne remiksy twórcy starają się niejako ukarać także współczesne państwo niemieckie stosując wobec niego dyskredytację, na przykład imputując jego ówczesnym decydom upośledzenie umysłowe jako wyjaśnienie dla podjęcia pewnych decyzji. Niegdysiejszych wrogów (nie tylko Niemcy czy ZSRR, ale też państwa alianckie, które nie udzieliły Polsce pomocy) ukazują się w nadzwyczaj niekorzystnym świetle w celu degradacji ich znaczenia bądź gloryfikacji Polski, ze względu nie tylko na bycie główną ofiarą, lecz także aktywnym przeciwnikiem prowadzonych wówczas działań wojennych. Takie przeróbki pełnią funkcję „małej zemsty” po latach i mają za cel rozpowszechnić polskie spojrzenie na tragedię i doświadczenie II wojny światowej. Tworzy się w ten sposób trend kreacji współczesnej martyrologii państwa polskiego.

II. 3. Mem wyśmiewający decyzję władz III Rzeszy o ataku na Polskę we wrześniu 1939 r. w kontekście przegranej wojny.

Źródło: https://oaza-memow.pl/m/meme_DzU7eUmJKQNH6GyydLEq3IJ8a, (dostęp: 05.12.2021).

Podkreślanie fatalnego położenia Polski w 1939 roku to też stały temat internetowych dywagacji, choć w tym przypadku twórcy wykazują się większym dystansem do własnego państwa. W takich sytuacjach za cel obiera się właśnie Polskę, a narodową naiwność, słabość oraz wykorzystanie przez inne kraje umieszcza się w centrum osi żartu.

Innym przykładem dystansu mogą być remiksy dla odmiany gloryfikujące postawę aktorów konfliktu, takich jak chociażby Szwajcaria. Choć nie sposób też nie wspomnieć, że niektóre memy koncentrują się bardziej wokół funkcji prewencyjnej, na przykład za pomocą zobrazowania (czasem w kuriozalny sposób) zasięgu ludzkiego cierpienia czy skali zniszczeń, jakie wywołała wojna. Choć należy podkreślić, że humor, ironia i zabawowość należą do cech charakterystycznych komunikacji cyfrowej,²² a więc wszelkiego rodzaju pastisz czy obrazoburczość to elementy stałe dla wirtualnego krajobrazu.

22 I. Literat, N. Kligler-Vilenchik, *How Popular Culture Prompts Youth Collective Political Expression and Cross-Cutting Political Talk on Social Media: A Cross-Platform Analysis*, „Social Media + Society” 2021, Vol. 7, Issue 2, s. 3.

II. 4. Mem wyśmiewający trudne położenie Polski we wrześniu 1939 roku.

Źródło: <https://besty.pl/3975895>, (dostęp: 05.12.2021).

Związek Radziecki pojawia się na memach prawie równie często co III Rzesza, i tak samo jak w jej przypadku obiektem żartów staje się polityka państwa, brak świadomości obywatelskiej mieszkańców, najważniejsi przywódcy totalitarni czy wady ustroju komunistycznego. Polityka ZSRR wciąż oddziałuje na wizerunek współczesnej Rosji, sytuując ją w świadomości przeciętnego forumowicza jako państwo zacofane, biedne, o wysokim odsetku osób bezrobotnych i uzależnionych od alkoholu oraz ustroju niedemokratycznym, gdzie władza skupia się w ręku jednego człowieka.

Totalitaryzm Rosji Sowieckiej jawi się w oczach internautów jako ustrój stworzony przez ludzi upośledzonych, niezdolnych do rządzenia krajem, zaślepionych dążeniem za wszelką cenę do stworzenia potęgi na arenie międzynarodowej. W zasadzie troska o wizerunek ZSRR jako najlepszego państwa na świecie przysłoniła jego przywódcom problemy zwykłych obywateli, takich jak chociażby godne warunki bytowe. Poświęcenie dużej ilości istnień ludzkich, czy to poprzez zagłodzenie, zamęczenie w obozach pracy czy morderstwa na tle politycznym to elementy, które często padają obiektem humoru. Choć wydawać się może okrutnym żartowanie z tragedii wielu milionów ludzi, zgodnie z konwencją obowiązującą na forum obrazkowym, memy poruszające tę tematykę rozpatrywać należy jako specyficzną formę wyrazu sprzeciwu wobec tych zja-

wisk. Ponadto zwracana jest również uwaga na bierność innych państw i brak konsekwencji wobec dyktatorów.

II. 5. Mem obnażający rozmiar zbrodni ludobójstwa z inicjatywy Józefa Stalina przy jednoczesnym braku konsekwentnej reakcji ze strony innych państw.

**KIEDY ZABIJESZ CZTERY RAZY WIĘCEJ LUDZI NIŻ
HITLER I NIKT NIE POWIE ANI SŁOWA NA TEN TEMAT**

Besty.pl

Źródło: <https://besty.pl/3916228>, (dostęp: 05.12.2021).

II. 6. Mem wyśmiewający politykę ZSRR, wedle której ponad dobro własnych obywateli stawiano prestiż na arenie międzynarodowej.

Źródło: <https://kwejk.pl/obrazek/3558861/zsrr.html>, (dostęp: 05.12.2021)

Il. 7. Intertekstualny mem, który poprzez nawiązanie do logo korporacji Google ironicznie prezentuje, że sowieckie gułagi stały się znakiem rozpoznawczym ZSRR, niczym prężnie działające przedsiębiorstwo.

Źródło: <https://pl.pinterest.com/pin/649925789949551257/>, (dostęp: 05.12.2021).

W kontekście Rosji Sowieckiej warto też wspomnieć o jednym z ulubionych tematów forumowiczów, czyli idei komunizmu. Będąc pod wpływem pamięci pokoleniowej, młodzi Polacy nader często, lecz zawsze krytycznie, odnoszą się do ustroju komunistycznego. Temat ten dotyczy zarówno czasów, kiedy kształtowała się Rosja Sowiecka jak i epoki powojennej, kiedy istniała Polska Ludowa, znajdująca się do 1989 roku pod wpływami ZSRR. Obecnie internauci starają się podkreślić, że wiara w komunizm oznacza naiwność, głupotę, zadłużanie państwa oraz hołdowanie lenistwu zamiast ciężkiej pracy.

Il. 8. Mem wyśmiewający ideę komunizmu i jej zwolenników.

“Wszystko w porządku, to nie był prawdziwy komunizm. Spróbujemy od nowa w innym państwie.”

MINISTER ZDROWIA OSTRZEŻKA PRZED **kwejk.pl**

Źródło: <https://kwejk.pl/obrazek/3177947/taka-logika.html>, (dostęp: 05.12.2021).

Zdarzają się jednak sytuacje, że ZSRR staje się *quasi* pozytywnym bohaterem memów internetowych. Takich przypadków jest niewiele i dotyczą one przede wszystkim wyzwolenia niemieckich obozów koncentracyjnych. Drugim wątkiem są wygrane z Niemcami bitwy czy przewyciężone niemieckie oblężenia, szczególnie zaś te, które wydarzyły się z powodu nieprzemyślanych akcji czy niedoceny rozległości terytorium wroga i panującego – zwłaszcza zimą – surowego klimatu.

Podsumowanie

Forum obrazkowe stanowi przestrzeń komunikacyjną młodzieży, jednakże memy, będące produktami tych przestrzeni, mogą stanowić płaszczyznę porozumienia ponad pokoleniami. Ich wyrazisty przekaz, skondensowana, maksymalnie uproszczona forma oraz odwołania do wspólnych toposów i artefaktów popkultury, sprawiają, że memy stały się w ostatnich latach atrakcyjnym nośnikiem nie tylko treści bieżących, ale także narzędziem do komentowania i oceny rzeczywistości. Nawet tej, która dotyczy odległej przeszłości, bądź porusza kwestie uniwersalne i fundamentalne w życiu człowieka.

Odwołania w memach internetowych do tematów wielkich zbrodni ludobójstwa, okrucieństwa wojny czy innych kontrowersyjnych wątków stanowią naruszenie kulturowego tabu, jednakże praktyki te wpisują się w konwencję obowiązującą w ramach społeczności skupionych wokół forów obrazkowych. Pamięć totalitaryzmów w tych przestrzeniach przejawia się zatem głównie w formie krytyki wyrażonej przez konkretne środki językowe i stylistyczne: ironia, hiperbola, wulgaryzmy, slang oraz wizualne, takie jak: intertekstualność, remiks, kolaż.

Takie podejście do tematów traumatycznych znajduje swoje wyjaśnienie w psychologicznej potrzebie osvajania trudnej rzeczywistości za pomocą humoru. Wyśmianie czegoś lub kogoś, nawet jeśli ten ktoś nie żyje, stanowi sposób na jego ukaranie, napiętnowanie czy degradację. Dotyczy to nie tylko najważniejszych postaci historycznej sceny politycznej, lecz także państw i narodów. Poprzez memy dokonuje się zatem zemsta na dawnych wrogach i rozliczenie przeszłości.

W memach obecnych w przestrzeni polskiego internetu uwidacznia się dość typowe dla Polaków podejście do tematów historycznych i traumatycz-

nych. Zaobserwować można charakterystyczne, narodowe spojrzenie na tragedię państwa, a także próbę kreacji nowoczesnej, zmediatyzowanej wersji martyrologii i podkreślanie roli Polski jako głównego, żadnego choć symbolicznej rekompensaty, poszkodowanego. Jednak mimo tej polskiej perspektywy, memy mogą pełnić funkcję w pewnym stopniu edukacyjną, ale też przewencyjną. Jest to istotnie wybrakowany i wybiórczy wycinek wiedzy na temat historii, stosunków społecznych i politycznych. Lecz należy wziąć pod uwagę, że dla niektórych może być to wiodące źródło informacji, a może nawet i jedyne w przypadku, gdy edukacja szkolna zawiodła, a inne środki komunikacji pozostają z różnych przyczyn nieskuteczne.

Łączenie tematyki poważnej, dotyczącej tragicznych dziejów ludzkości z artefaktami popkultury czy po prostu humorem może stanowić pewne zagrożenie. Takie zabiegi mogą prowadzić do trywializacji powagi wydarzenia, w tym: zagłady, masowych zbrodni czy odpowiedzialności dyktatorów. Warto nadto zauważyć, że ten dość skomplikowany sposób posługiwania się środkami wyrazu może być kłopotliwy do rozszyfrowania dla niektórych odbiorców, a co za tym idzie, nieść pewne nieporozumienie co do intencji na linii autor – konsument treści.

Bibliografia:

- Bakalarski K., *Memy internetowe satyrą polityczną społeczeństwa sieci*, „Studia Bobolanum” 2018, nr 2/2018, s. 163–186.
- Bene M., *Influenced by Peers: Facebook as an Information Source for Young People*, „Social Media + Society” 2017, Vol. 3, Issue 2, s. 1–14.
- Dawkins R., *Samolubny gen*, (tłum.) M. Skoneczny, Warszawa 1996.
- Górny A., Zygmunt A., *Świat według „Click Generation”*, [w:] *Nowe społeczne wymiary dzieciństwa*, (red.) B. Łaciak, Warszawa 2011.
- Hirsch M., *The Generation of Postmemory. Writing and Visual Culture After the Holocaust*, New York 2012.
- Jenkins H., *Kultura konwergencji. Zderzenie starych i nowych mediów*, (przeł.) M. Bernatowicz, M. Filiciak, Warszawa 2007.
- Kamińska M., *Memosfera: wprowadzenie do cyberkulturoznawstwa*, Poznań 2017.
- Kasprowicz D., *Mieszane schematy badawcze*, [w:] *Metodologia badań politologicznych*, (red.) R. Bäcker i in., Polskie Towarzystwo Nauk Politologicznych, Warszawa 2016.
- Kasprowicz D., Veltzé K., *Badania nad memami internetowymi w świetle wiedzy o nowych mediach – wyzwania metodologiczne*, „Studia de Cultura” 2020, nr 12(3), s. 4–12.
- Kołowiecki W., *Memy internetowe jako nowy język internetu*, „Kultura i Historia” 2012, nr 21/2012, <http://www.kulturaihistoria.umcs.lublin.pl/pl/archives/3637> (dostęp: 05.12.2021).
- Kozieł A., *Publicystyka wizualna w prasie: karykatura, rysunek satyryczny, fotomontaż*, [w:] *Komunikacja wizualna w prasie i mediach elektronicznych*, (red.) K. Wolny-Zmorzyński, Warszawa 2013, s. 37.
- Leung L., *User-generated content on the internet: an examination of gratifications, civic engagement and psychological empowerment*, „New Media & Society” 2009, Vol. 11, Issue 8, s. 1327–1347.
- Lisowska-Magdziarz M., *Edukacja medialna w kontekście praktyk twórczych*, [w:] *Edukacja medialna w kontekście współczesnych zmian kulturowych, społecznych i technologicznych*, Kraków 2015.
- Literat I., Kligler-Vilenchik N., *How Popular Culture Prompts Youth Collective Political Expression and Cross-Cutting Political Talk on Social Media:*

- A Cross-Platform Analysis*, „Social Media + Society” 2021, Vol. 7, Issue 2, s. 1–14.
- McQuail D., *Teoria komunikowania masowego*, (tłum.) M. Bucholc, A. Szulżyc-ka, Warszawa 2007.
- Meikle G., *Social Media. Communication, Sharing and Visibility*, New York 2016.
- Nowak J., *Zrób to sam – web 2.0 jako sfera politycznej aktywności internautów*, [w:] *Nowe media i polityka*, (red.) M. Jeziński, Toruń 2009.
- Pastuszka-Roczek J., *Elektroniczne rysunki na ścianie – rola obrazkowych memów internetowych w procesie komunikacji i socjalizacji. Analiza treściowa wybranych polskich portali rozrywkowych*, [w:] *Media – kultura popularna – polityka. Wzajemne oddziaływania i nowe zjawiska*, (red.) J. Bierówka, K. Pokorna-Ignatowicz, Kraków 2014.
- Piskorz K., *Internetowe memy – hieroglify XXI wieku*, [w:] *Współczesne media: język w mediach*, (red.) I. Hofman, D. Kępa-Figura, Lublin 2013.
- Shifman L., *Memes in digital culture*, Cambridge–London 2014.
- Szpunar M., *Nowe media a paradygmat kultury uczestnictwa*, [w:] *Teorie komunikacji i Mediów*, (red.) M. Graszewicz, J. Jastrzębski, Wrocław 2010.
- Świątkiewicz-Mośny M., *Chichot z polityka. Rola humoru w dyskursie politycznym*, [w:] *Media a polityka*, (red.) M. Szpunar, Rzeszów 2007.